

DE KÖNADE KONFLIKTERNA

Krig och konflikter förstärker redan existerande maktmönster mellan könen, och fred är inte bara avsaknaden av våld. **Albina Gakuru-Hipp** visar kopplingarna mellan konflikter och kön.

Text: Albina Gakuru-Hipp

Som forskare inom samhällsvetenskaperna påpekat (speciellt inom discipliner som genusvetenskap, freds- och konfliktforskning) påverkar konflikter kvinnor och män på olika sätt. Av offren i konflikter är tre av fyra kvinnor och hälften av offren i konflikter är civila, av vilka de flesta är kvinnor och barn. Skälet till varför en så hög procent av offren, speciellt i väpnade konflikter, är kvinnor är något som forskare debatterar om. Många studier antyder att kvinnors rörlighet i konfliktsituationer är begränsad på grund av deras reproduktiva och ombesörjande roller. Just denna rollfördelning gör att kvinnor påverkas först av alla av att infrastrukturen inte längre fungerar.

Det är allmänt erkänt att dolda köns-
mönster i konflikter och våldsamma situationer skapar könsspecifika erfarenheter. Det blir här plågsamt uppenbart att förtryck av kvinnors kroppslighet, sexualitet och reproduktiva förmågor visar sig när konflikter intensifieras. Genom detta har forskare också tillstått att intensiteten i en konflikt kan relateras till fördjupade könsskillnader.

Könsskillnaderna växer genom att manlig auktoritet lyfter fram manliga egenskaper på samma gång som kvinnliga egenskaper föraktas och underordnas. Forskare som **Annica Kronsell** och **Cynthia Enloe** har hävdad att konflikter, i synnerhet krig, är ett manligt fenomen som inte bara uppmuntrar förstörade könsskillnader men som också utvecklar hegemoniska former av maskulinitet. Som Kronsell klargör är detta en stereotyp bild av manlighet som inte passar in på de flesta män. Det rör sig om en kulturellt dominerande manlighet som skiljer sig från andra, förtryckta maskuliniteter. Denna typ av normativa maskulinitet framstår som det normala i samhället eftersom den hegemoniska maskuliniteten neutraliserar de könsidentiteter som praktiseras dagligen.

Då konflikter intensifieras görs de binära distinktioner som skapar och upprätthåller könsstereotyper i samhället mer och mer rigida. Detta har att göra med att konflikter

som fenomen inte endast tar sig uttryck genom synliga våldsamma utbrott utan också som djupt liggande motsättningar inom ett samhälle. När de sociala institutionerna kollapsar skapas ett tillstånd av rigiditet där den dominerande formen av maskulinitet blir det sammanhang som andra former av maskulinitet i samhället försöker etablera som en standard och som en naturlig form. Detta gör att det som är underordnat i samhället, de som redan utsätts för våld som präglas av ojämlikhet, aggressivitet och utnyttjande blir ännu mera sårbara i relation till våldets i allt mera varierande uttryck.

Cynthia Enloe (1989) beskriver staten som en hierarki av auktoritet där makten vilar på nationell identitet, en struktur som anses vara det politiska system som är mest stabilt. Enligt många forskare går nationalism hand i hand

Av offren i konflikter är tre av fyra kvinnor och hälften av offren i konflikter är civila, de flesta kvinnor och barn.

med militarism. Militarism kan i sin tur kopplas till försvar, beskydd och det kan därigenom ses som knutet till ett patriarkat. I många samhällen ses kvinnor som samfundets mest värdefulla resurs; kvinnor antas förmedla nationens värde från generation till generation och de anses därför utgöra garanten för samfundets framtida generationer. Kvinnor betraktas som nationella symboler. Denna symboliska roll blir tydlig då nationer likställs med modersfigurer som står för omsorg men som också behöver beskyddas. Därför kan man också säga att konstruktionen av manlighet som aggressivitet, fysisk vitalitet, auktoritet och hierarkier bildar en del av de relationer som förknippas med de mili-

taristiska och nationalistiska institutioner som styr ett samhälle. På den här punkten kan man se en relation mellan kön, kultur och nationalism som är sådan att det personliga blir politiskt. Enloe klargör hur relationer som vi tänker på som privata eller sociala genomströmmas av makt, vanligen makt som upprätthålls av offentlig auktoritet. Feminister som teoretiserat platsens dynamik, bland dem **Gillian Rose**, hävdar att platser utgör en politiserad entitet där det maskulina subjektet råder över det feminina subjektet. I de viktoriaiska idealens dikotomi mellan offentliga och privata platser ses hemmet som det privata; som Rose skriver "en trygg hamn bestående av harmoni och kärlek" – med andra ord inte en krigszon i vilken ett könskrig utspelar sig.

På motsvarande vis föreslår Enloe att politiken inte endast formas av vad som händer på offentliga platser såsom i vallokaler, under lagstiftningsdebatter eller i de militära högkvarteren. Politiken präglas också av könsbestämda maktkonstruktioner inom den privata sfären, där den offentliga politiska kontrollen förstärks. Detta innebär att stater för att fungera som stat är beroende av specifika konstruktioner av hemmet och det privata. På ett liknande sätt som den privata sfären är stater beroende av en ojämlig maktbalans för att upprätthålla de befintliga hierarkierna. Därför kretsar social styrning och strukturer kring den makt som är förbunden med manlighet. Feminina attribut associeras på ett naturaliserande sätt till det underordnade för att därigenom garantera denna typ av *status quo*. Detta läge upprätthålls genom att narrativ, symboler och tillvägagångssätt som gör manlighet till en standard för normalitet organiseras, materialiseras och reproduceras; det manliga likställs med det mänskliga. Egenskaper som förknippas med "manlighet", exempelvis mod, självständighet och makt, värderas och hyllas framför allt genom berättelser om den manliga krigaren. De här egenskaperna legitimeras och rotar sig som stereotypa bilder av maskulinitet på ett performativt sätt. Detta utgör bakgrunden till att Enloe fastslår att nationalitet består av "herrarna först!" I logiken "herrarna först!" är det endast den hegemoniska manligheten som ryms med. Andra typer av manlighet, såsom homosexualitet, liksom former av degraderande femininitet, ställs under normen genom tvång, våld och makt.

De sätt som används för att skapa och kontrollera konstruktioner av kön i den privata sfären – tvång, förhandlande eller samarbete – reflekterar alltså ofta de sätt som en stat använder för att kontrollera konstruktioner av kön inom staten. Eftersom kvinnor anses garantera kommande generationer i ett samhälle görs de till de medlemmar av samhället som är mest sårbara – det kan under konflikter och krig handla om skändanden eller att utnyttjas av främmande härskare. I krigssammanhang anses kvinnors kroppar utgöra betydande vapen som antingen betraktas som skadeverkningar eller som krigstroféer. Våldtäkt är ett effektivt instrument för social kontroll där det fysiska våldets obehaglighet kombineras med skam och självankla-

gelser hos offret. Det här förklarar varför våldtäkt används för att få kontroll över människor och därmed som ett vapen i krigföringen; våldtäkt leder till att människor straffas och övervakas sig själva – med andra ord: de tystas ner.

Stater försöker kontrollera och skydda de här sårbara kropparna genom att kontrollera reproduktion, medborgarskap och nationalitet. Detta görs genom att implementera restriktiv politik och restriktiva tillvägagångssätt där upp-

I krigssammanhang anses kvinnors kroppar utgöra betydande vapen.

märksamheten mot jämlikhet mellan könen avleds på andra vägar. En stat som premierar "manliga" egenskaper såsom aggressivitet och dominans består sannolikt av hegemoniska manliga institutioner. Detta gör att en asymmetrisk och könad hierarki överförs från den privata sfären till den offentliga. På samma vis: stater där våldet är rotat i sociala hierarkier är benägna att föra krig med andra stater eller att splittras i inbördeskrig. Den forskning som undersökt om sådana stater har en hög förekomst av våld mot kvinnor i hemmet antyder att felmarginalen är minimal. Konflikthärder som Kongo och Syrien ger en fingervisning om att det könsbaserade våldet är utbrett i stater som uppstår ur konfliktsituationer eller i konfliktsituationer.

Den blotta avsaknaden av synliga konflikter motsäger inte våldets närvaro.

Valerie Hudson skriver att stater blir tryggare när jämlikhet med avseende på makt och kön råder. Enligt henne är det mindre sannolikt att stater som arbetar för jämlikhet genom lagar och som följer upp dessa lagar är den part som först tar till vapen i en konflikt. Det är dessutom mindre sannolikt att de här staterna dras in i våldsamma krislägen. Jämlikhet kan på många sätt relateras till fred i positiv mening. **Johan Galtung** konstaterar: "Om vi börjar med behovet att överleva ser vi omedelbart att fred är ett

grundläggande krav i det mänskliga tillståndet”. Därför är det nödvändigt att uppnå varaktig fred. Men det är också viktigt att förstå bakgrunden till konflikter. En central aspekt att beakta är att fred är ett skört tillstånd. Om man anser att det fredliga tillståndet är skört och försoningen svår är det viktigt att uppmärksamma olika typer av fred för att bättre kunna förstå villkoren för att skapa förhållnings-sätt till varaktig fred som ställer försoning i centrum. Fred och jämställdhet måste därför ses som en förutsättning i återgången till det normala livet efter en konflikt. Fredens betydelse ska inte bara förstås i relation till konflikter utan kan också uppmärksammas i ett tillstånd av fred. Begreppet fred uppfattas inte uteslutande som krigets eller våldets frånvaro, utan man kan också tala om en utgångspunkt för att sträva mot fred. Den blotta avsaknaden av synliga konflikter motsäger inte våldets närvaro. Vid närmare granskning kan närvaron av andra former av våld anslutna till sociala strukturer urskiljas. Man brukar tala om ”negativ fred” då man avser den typ av fred där det inte finns synliga konflikter men där samhället präglas av andra former av våld. Negativ fred förknippas följaktligen med strukturellt våld som uppstår som en följd av sociala och statliga institutioners oförmåga att understöda de livsmål som medlemmarna själva ställer upp. På samma sätt är ojämlikhet mellan könen, tidiga äktenskap och våldtäkter exempel på kulturellt våld som präglar det strukturella våldet. Positiv fred kan likställas med varaktig fred. Den uppstår när grundtillståndet i samhället är gott och när individer inom detta samhälle kan leva sina liv på ett sätt som möjliggörs av institutioner och på sätt som accepteras givet att lag och ordning beaktas.

Att närma sig konflikter genom kön gör att kön hamnar i blickfånget. Genom att de binära förhållanden som upprätthåller stereotyper i samhällets sociala hierarkier synliggörs framträder speciellt olika nivåer av konflikttillstånd. Genom att göra detta kan en annorlunda typ av möjliggörande makt i sociala strukturer skapas vilket har stor relevans för kvinnors erfarenheter av konfliktsituationer.

Översatt från engelskan av **Mari Lindman**.

Cynthia Enloe: *Bananas, Beaches and Bases: Making Feminist Sense of International Politics.*
Johan Galtung och Daisaka Ikeda, *Choose Peace: A Dialogue between Johan Galtung and Daisaku Ikeda.*
Valerie Hudson, *Sex and World Peace.*
Annica Kronsell: *Methods of studying Silences: Gender Analysis in institutions of Hegemonic Masculinity*
i B. Ackerely, M. Stern & J. True (red.) *Feminist methodology for International Relations.*
Ann J. Tickner, *Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security.*

Albina Gakuru-Hipp är doktorand i kvinnovetenskap vid Åbo Akademi.